

CARTA DEL PAISATGE DE L'ALT EMPORDÀ

DOCUMENT DE DIAGNOSI

Desembre de 2009

Promou

Consell Comarcal de
l'Alt Empordà

Amb el suport de:

Diputació de Girona
Medi Ambient i Territori

Generalitat de Catalunya
Departament de Política Territorial
i Obres Públiques

Redacta:

CARTA DEL PAISATGE DE DE L'ALT EMPORDÀ

Document de diagnosi

Consell Comarcal de l'Alt Empordà

Diputació de Girona

Generalitat de Catalunya (DPTOP)
Direcció General de Paisatge

Observatori del Paisatge de Catalunya

Redacció:

Josep Gordi, geògraf
Albert Albertí, geògraf

ÍNDEX

2. Què és una carta del paisatge ?, 6

3. L'evolució i la dinàmica del paisatge a l'Alt Empordà, 7

- 3.1. L'evolució dels usos del sòl (1957 – 2001), 7
- 3.2. Comparació de fotografies històriques i actuals, 13
- 3.3. La dinàmica del paisatge, 15

4. Les unitats i subunitats de paisatges de l'Alt Empordà, 18

- 4.1. Taxonomia paisatgística, 18
- 4.2. Descripció dels grans àmbits paisatgístics, 20

5. Els valors del paisatge, 29

- 5.1. El valor literari i artístic, 29
- 5.2. Els valors estètics, 29
- 5.3. Els valors ecològics, 34
- 5.4. Valors productius, 35
- 5.5. Els valors socials, 35
- 5.6. Els valors històrics, 36
- 5.7. Valors religiosos i espirituals, 37
- 5.8. Els paisatges identitaris, 37

6. Els principals impactes i riscos, 39

- 6.1. Els principals impactes sobre el paisatge, 39
- 6.2. Els principals riscos sobre el paisatge, 45

7. Els grans reptes de futur per la gestió del paisatge, 48

- 7.1. Reptes transversals, 48
- 7.2. Reptes pels grans àmbits paisatgístics, 48

8. Annex, 50

- 8.1. Fitxes unitats i subunitats del paisatge, 50
- 8.2. Tipologies de paisatge, 62

9. Cartografia

ÍNDEX CARTOGRAFIA

Mapa 1. La comarca de l'Alt l'Empordà

Mapa 2. Les Unitats de Paisatges del Catàleg de Paisatge de les Comarques gironines

Mapa 3. Les subunitats de paisatge proposades per la Carta del Paisatge

Mapa 4. Xarxa de miradors del paisatge impulsada pel Consell Comarcal de l'Empordà

Mapa 5. Els espais connectors proposats pel Pla Director de l'alt Empordà

Mapa 6. Els espais de l'Alt Empordà inclosos dins del PEIN i la Xarxa Natura 2000

Mapa 7. Superfície cremada a l'Alt Empordà (1968-2008)

Mapa 8. Impactes: sistemes productius

Mapa 9. Impactes: activitats extractives

Mapa 10. Impactes: càmpings i camps de golf

Mapa 11. Impactes: urbanitzacions

1. INTRODUCCIÓ A LA PROBLEMÀTICA PAISATGÍSTICA DE L'ALT EMPORDÀ

L'Alt Empordà és una comarca amb moltes tensions a nivell territorial i paisatgístic degudes a la seva condició d'espai de pas durant mil·lenis. Aquesta particularitat ha comportat que hi transcorrin grans eixos de comunicació i s'hi hagin assentat nombrosos nuclis de població, provocant una profunda transformació. Una de les àrees on es pot percebre més aquest fenomen és la plana i el litoral de l'Empordà, essent un dels territoris de Catalunya més transformats per la mà de l'home (R. Fortià, 1993).

Conseqüència d'aquest fet és la redacció i aprovació del **Pla Director de l'Empordà**. Aquest document de planejament supracomarcal estableix 15 criteris bàsics per l'ordenació del territori a escala supramunicipal i comarcal. Els proposats sobre el sistema d'espais oberts és el següent:

1. Afavorir la diversitat del territori i mantenir la referència de la seva matriu biofísica.
2. Protegir els espais naturals, agraris i no urbanitzables en general, com a components de l'ordenació del territori.
3. Preservar el paisatge com un valor social i un actiu econòmic del territori.
4. Moderar el consum de sòl.

Respecte al criteri 4 de preservació del paisatge, el Pla diu: " *Des de la comprensió dels fenòmens paisatgístics, els plans han d'establir condicions directes i indirectes per a l'evolució dels paisatges i assenyalar estratègies per al manteniment o restauració d'aquells d'especial valor. En un paisatge tan antropitzat com el de Catalunya, la consideració de l'agricultura i les pràctiques ramaderes i forestals tradicionals, com a factors conformadors de paisatge, serà primordial, com també ho serà la reorientació, en la mesura del possible, d'aquelles formes intensives de ramaderia i agricultura que constitueixen, avui, algunes de les amenaces més importants per a la qualitat del paisatge rural*".

Un segon document urbanístic que afecta la comarca és el Pla Director Urbanístic del sistema costaner (PUDSC), el qual naixia com una mesura immediata de protecció sobre la costa que és un dels àmbits més sensibles i necessitats. Un dels objectius d'aquest pla ha estat el de preservar sòls del sistema costaner que encara no havien sofert un procés de transformació urbanística significativa.

Al llarg de les darreres dècades, la comarca ha estat prolífica en moviments de lluita per la salvaguarda del patrimoni natural i paisatgístic. Una de les fites més importants d'aquesta lluita va ser la protecció dels aiguamolls de l'Empordà, que ja havien estat substancialment alterats per la construcció de les urbanitzacions d'Empuriabrava i Santa Margarida, sota la figura de Parc Natural. L'estiu del 2002 la Institució Altempordanesa per a la Defensa i l'Estudi de la Natura (IAEDEN) va impulsar la plataforma Salvem l'Empordà, que s'ha convertit en una eina reivindicativa per una part de la població i que ha generat altres moviments de caràcter més local com Salvem el Terraprim.

A l'actualitat hi ha tres processos administratius en ple procés que tenen gran importància per a la comarca. Ens referim al Pla Director Urbanístic del Sistema Urbà de Figueres (PDUSUF), el Pla Territorial Parcial de les comarques gironines i al Catàleg del Paisatge de les comarques gironines. El primer afecta els municipis de Figueres, Vilafant, Vilabertran, Cabanes, Borrassà, Vilamalla, El Far d'Empordà, Santa Llogaia d'Àlguema, Llers, Avinyonet de Puigventós, Navata, Ordis, Peralada, Vilanant, Pont de Molins i Vila-sacra i té com a objectius resoldre el nus d'infraestructures de Figueres i el seu entorn. Preveu la creació d'infraestructures i els creixements dels sòls industrials i residencials en els propers 20 anys. El segon i especialment el tercer, establiran pel conjunt de la comarca objectius de qualitat paisatgística i propostes d'actuació de cara a la protecció, ordenació i gestió dels paisatges. Per comprendre la varietat d'agents i normes que actuen sobre el paisatge em creat dos mapes conceptuals: un centrat en els instruments d'actuació i un altre en l'administració (Figures 1 i 2).

Figura 1.

Mapa conceptual d'agents i normes que actuen sobre el paisatge

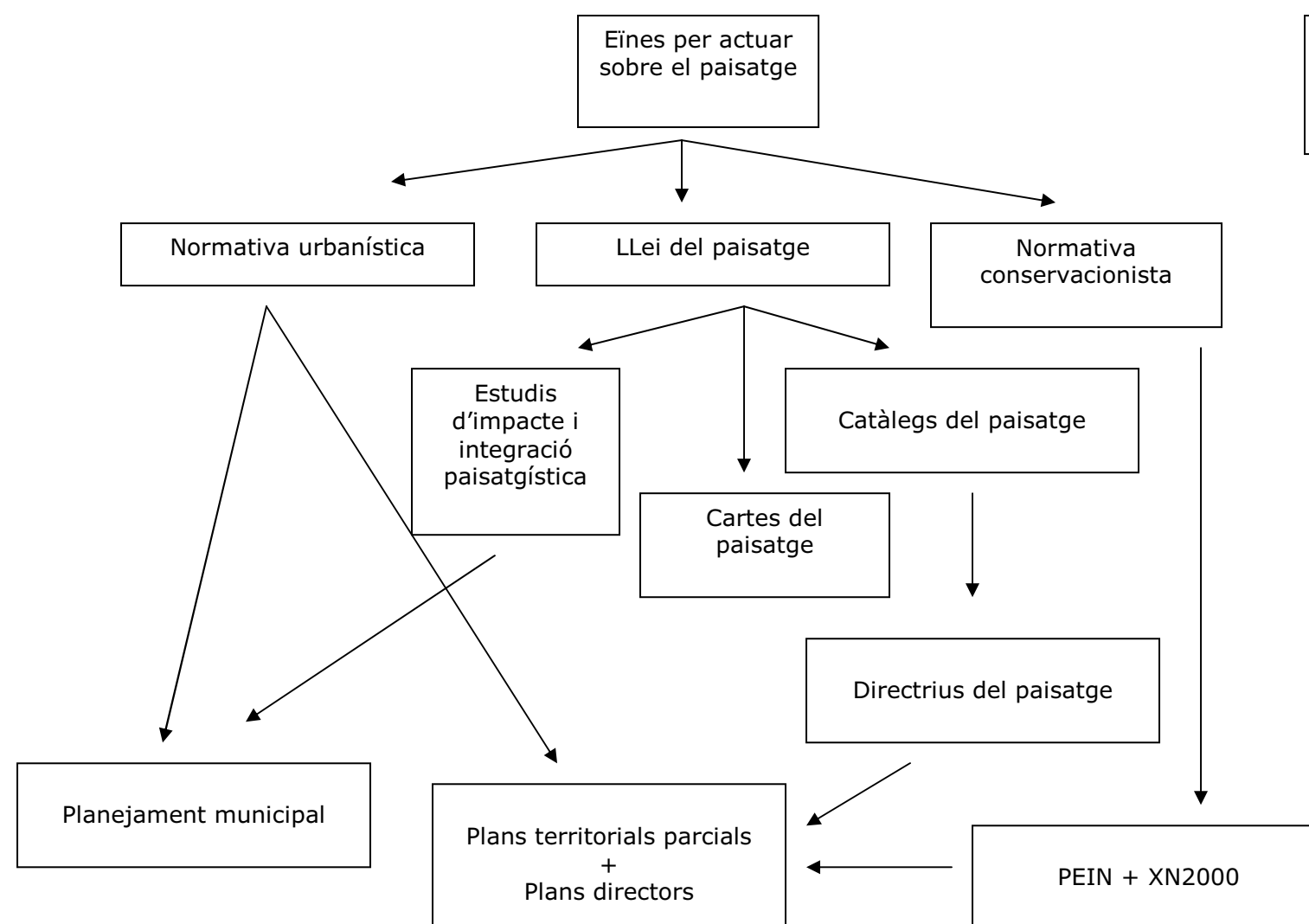
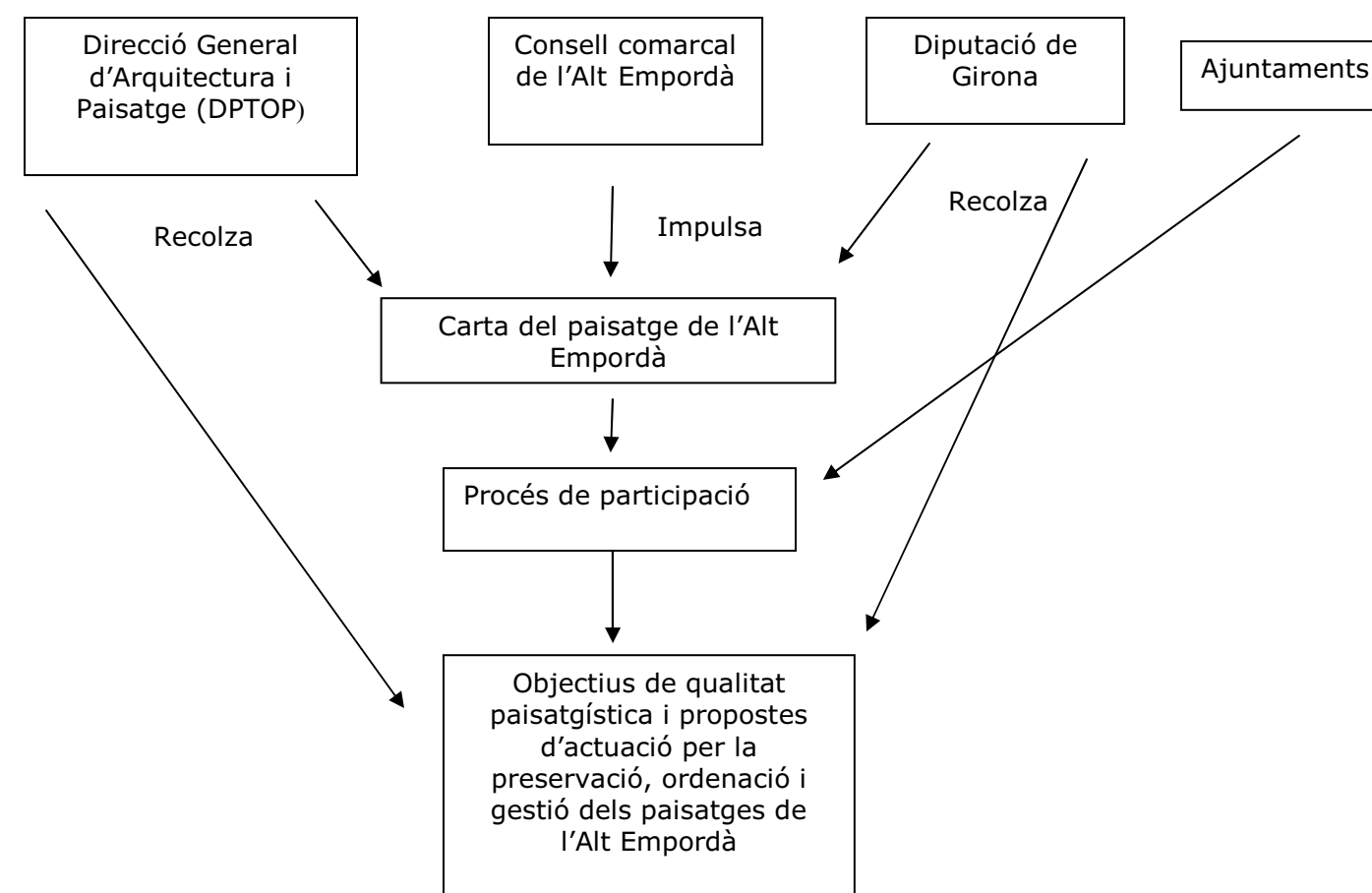

Figura 2

Paper de les institucions en el procés de redacció de la carta del Paisatge de l'Alt Empordà

Les etapes i els documents previstos en el procés d'elaboració són els següents:

2. QUÈ ÉS UNA CARTA DEL PAISATGE ?

Una carta del paisatge és un **instrument de concertació** d'estratègies entre els agents públics i privats per a acomplir actuacions de protecció, gestió i ordenació del paisatge que tinguin per objectiu mantenir-ne els valors.

(Article 14 de la Llei 8/2005 de protecció, gestió i ordenació del paisatge)

Les cartes del paisatge són eines de **caràcter voluntari** i, per damunt de tot, **cerquen la concertació** entre l'administració i els agents privats, ja que *el paisatge es construeix i es transforma entre tots*.

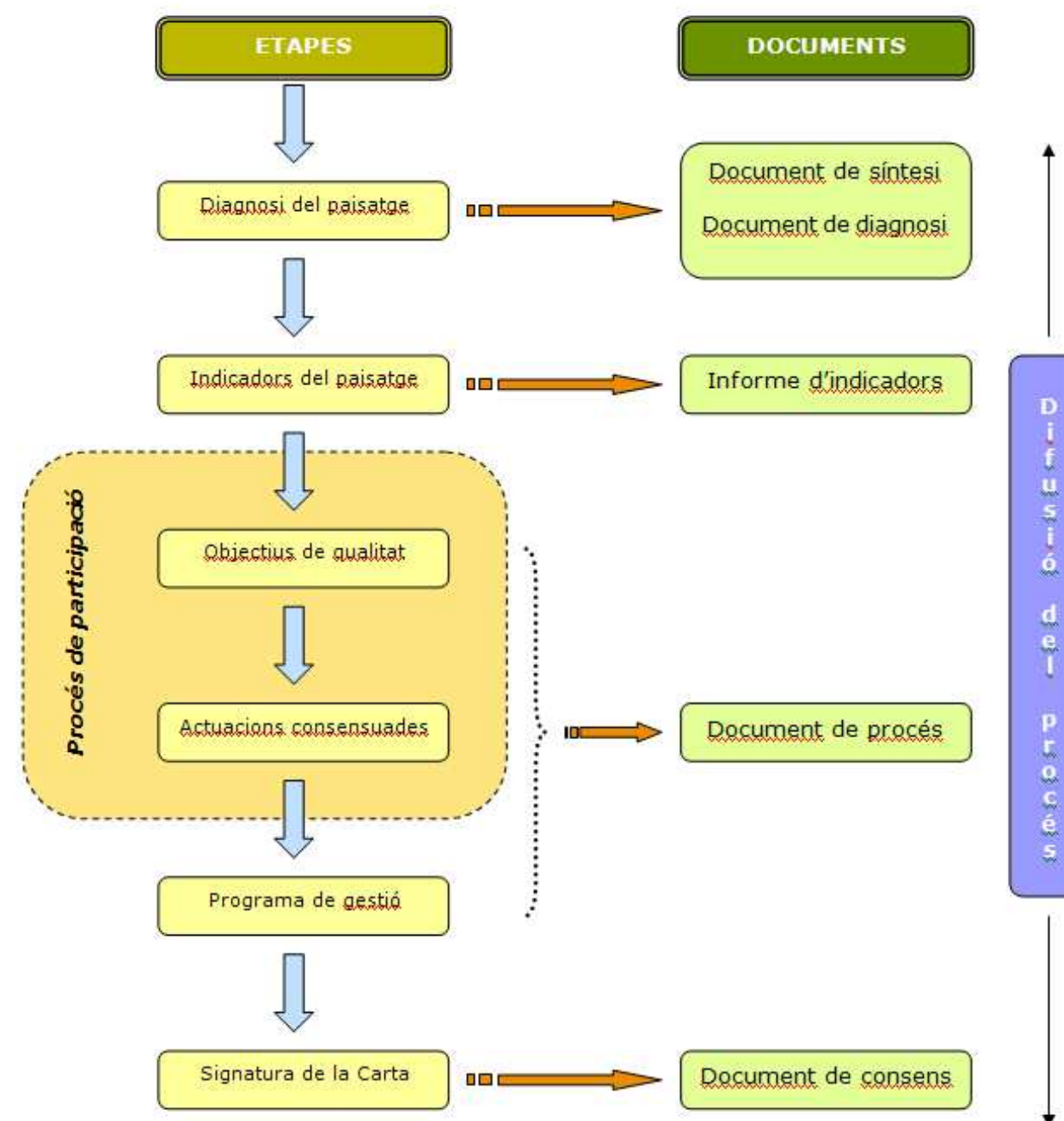
El resultat final d'una carta del paisatge és el d'esdevenir un full de ruta on apareixen les accions que cal dur a terme en els propers anys per tal de protegir, ordenar i gestionar els paisatges, i en aquest cas concret els de l'Alt Empordà. Com a bon **full de ruta**, no només han de recollir les accions o compromisos, sinó també els impulsors d'aquests convenis.

Tal com diu la Llei del paisatge de Catalunya, els consells comarcals són uns dels possibles impulsors d'una carta del paisatge. En conseqüència, el Consell Comarcal de l'Alt Empordà ha endegat aquest procés, ja que per aquesta institució la gestió del paisatge és una prioritat en un moment en què l'interès pel territori ben ordenat i gestionat implica respectar l'entorn. Aquesta prioritat queda palesa en la qualitat de vida de la població, determinada per l'estat del seu entorn. D'altra banda, a l'Alt Empordà **la qualitat del paisatge representa un dels principals valors del territori**.

La Carta del Paisatge de l'Alt Empordà és un full de ruta per la comarca on s'estableixen els objectius i les propostes d'actuació per protegir, ordenar i gestionar els paisatges.

Figura 2.

Etapes i documents del procés d'elaboració de la Carta del Paisatge de l'Alt Empordà

3. L'EVOLUCIÓ DEL PAISATGE

El paisatge sempre està en constant transformació, on ara hi ha pinedes abans hi havia vinyes i segles enrere alzinars. Si ens centrem en els canvis que ha viscut el paisatge de la comarca en els darrers 50 anys, podem deduir que durant les cinc darreres dècades s'ha passat d'una economia majoritàriament fonamentada en el sector primari, a una d'orientada al sector serveis i a la indústria. Així, s'han abandonat terres de conreu i pastures i, al mateix temps, han crescut les terres forestals, l'espai residencial i per activitats econòmiques (Taula 2). Producte d'aquesta dinàmica la població de la comarca s'ha duplicat (Taula 1).

Taula 1
Evolució de la població de l'Alt Empordà (1950-2008)

Any	Població
1950	62.554 hab
1970	71.274
1991	93.285
2000	101.028
2008	135.413

Font: www.idescat.cat

3.1 L'evolució dels usos del sòl (1957-2001)

Si analitzem l'evolució dels usos del sòl del conjunt de la comarca en aquest període (taula 2), ens adonarem que els boscos i matollars han anat creixent en detriment de la superfície ocupada per pastures i conreus. Més de la meitat de les pastures han desaparegut i s'han perdut més de 10.000 hectàrees de conreu. Alhora la superfície construïda s'ha multiplicat per quatre. Per analitzar els canvis paisatgístics utilitzarem dues fonts:

- La primera és l'anàlisi de l'evolució dels usos del sòl entre 1957, que és quan es fotografia per primer cop tota la península ibèrica des d'un avió, i l'actualitat (2001). Aquest anàlisi ha estat possible gràcies a la consulta de la tesi doctoral de Marilyn Romero (2004) realitzada a la Universitat de Girona i dirigida pel doctor Josep Pintó.
- La segona és la comparació de fotografies històriques amb actuals, per tal de visualitzar els canvis que ha patit el paisatge.

Taula 2
Evolució del paisatge a l'Alt Empordà (1957-2001)

	1957	%	2001	%
Boscos	45.303,4 ha	33,4	50.592 ha	36,8
Matollars	24.030,5 ha	17,7	26.702,2 ha	19,4
Pastures	1.020,2 ha	0,75	414,2 ha	0,3
Conreus	60.616,5 ha	44,6	50.131,7 ha	36,5

Font: ROMERO, MARILYN (2004): Análisis de los cambios en la estructura del paisaje de l'Alt Empordà en el período 1957-2001, Tesi doctoral, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona.

A continuació analitzarem l'evolució dels usos del sòl per les unitats paisatgístiques de la Plana de l'Empordà, el Cap de Creus, els Terraprimers, les Salines - Albera i la Garrotxa d'Empordà.

Taula 3.
L'evolució del paisatge a la Plana de l'Alt Empordà (1957-2001)

	1957	%	2001	%
Bosc	1.103,5 ha	2,75	483,5 ha	1,2
Matollars	753,4ha	1,8	32.087 ha	2,4
Pastures	34.792 ha	86,6	50.131,7 ha	79,9
Conreus	614,1 ha	1,5	2.887,9	7,2

Font: ROMERO, MARILYN (2004): Análisis de los cambios en la estructura del paisaje de l'Alt Empordà en el período 1957-2001, Tesi doctoral, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona.

Si observem les dades de la taula 3 ens adonarem que la Plana de l'Empordà és una de les unitats paisatgístiques que ha patit les transformacions paisatgístiques més irreversibles ja que un dels principals causants d'aquests canvis és la conversió de maresmes i camps de conreus en espai residencial o d'activitats econòmiques. Només cal tenir present que l'espai construït passa de representar 614 ha a ocupar-ne 2.887 ha. Els àmbits on es produeixen aquestes transformacions són la façana litoral i els voltants de la ciutat de Figueres.

Taula 4.
L'evolució del paisatge al Cap de Creus (1957-2001)

	1957	%	2001	%
Bosc	1.115,1 ha	5,9	1.438,5 ha	7,7
Matollars	13.684,8ha	73,3	13,953,1 ha	74,9
Pastures	3.730,1 ha	19,9	2.504,7 ha	13,4
Conreus	107,9 ha	0,5	680,9	3,6

Font: ROMERO, MARILYN (2004): Análisis de los cambios en la estructura del paisaje de l'Alt Empordà en el período 1957-2001, Tesi doctoral, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona.

La unitat de paisatge del Cap de Creus és un territori dominat pels matollars producte de la importància històrica del foc, com a eina de gestió de les pastures. En els darrers decennis, el bosc i el matollar han augmentat lleugerament degut a la disminució de la superfície conreada. L'altre element que ha canviat és l'espai construït, tal com s'aprecia a les figures 3, 4 i 5, on s'observa com al voltant de Cadaqués i Port de la Selva els canvis d'usos del sòl han sigut notables. Les dades de la taula 4 també ens confirmen aquest fet, ja que hem passat de 107,9 ha en el 1957 a 680,9 ha en el 2001.

La dinàmica del paisatge en els Terraprimers és clarament resultat de la dinàmica natural del bosc i de l'abandó de l'activitat agrària. Segons la taula 5 s'han perdut, en 45 anys, 1.000 ha agrícoles i ha augmentat notablement la superfície forestal. El resultat territorial és que en el mosaic paisatgístic els fragment forestals han anat augmentant de mida. Per aquest motiu les figures 3 i 4 s'observa una munió de petits canvis d'usos del sòl entre 1957 i el 2001.

Taula 5.

L'evolució del paisatge dels Terraprims (1957-2001)

	1957	%	2001	%
Bosc	3.816 ha	32,2	5.453,3 ha	46
Matollars	1.196 ha	10,1	485,1 ha	4,1
Pastures	6.542,1 ha	55,2	5.324 ha	44,9
Conreus	55,6 ha	0,4	259,1 ha	2,1

Font: ROMERO, MARILYN (2004): Análisis de los cambios en la estructura del paisaje de l'Alt Empordà en el período 1957-2001, Tesi doctoral, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona.

Taula 6

L'evolució del paisatge de les Salines i Alberes (1957-2001)

	1957	%	2001	%
Bosc	3.816 ha	32,2	5.453,3 ha	46
Matollars	1.196 ha	10,1	485,1 ha	4,1
Pastures	6.542,1 ha	55,2	5.324 ha	44,9
Conreus	55,6 ha	0,4	259,1 ha	2,1

Font: ROMERO, MARILYN (2004): Análisis de los cambios en la estructura del paisaje de l'Alt Empordà en el período 1957-2001, Tesi doctoral, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona.

La dinàmica del paisatge dels massissos de les Salines i l'Albera (veure taula 6), com també de la Garrotxa d'Empordà (veure taula 7) ve marcada per l'abandó dels conreus, els quals es redueixen quasi a la meitat i el consegüent augment de la superfície ocupada per boscos i matolls.

Taula 7

L'evolució del paisatge de la Garrotxa d'Empordà (1957-2001)

	1957	%	2001	%
Bosc	3.816 ha	32,2	5.453,3 ha	46
Matollars	1.196 ha	10,1	485,1 ha	4,1
Pastures	6.542,1 ha	55,2	5.324 ha	44,9
Conreus	55,6 ha	0,4	259,1 ha	2,1

Font: ROMERO, MARILYN (2004): Análisis de los cambios en la estructura del paisaje de l'Alt Empordà en el período 1957-2001, Tesi doctoral, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona.

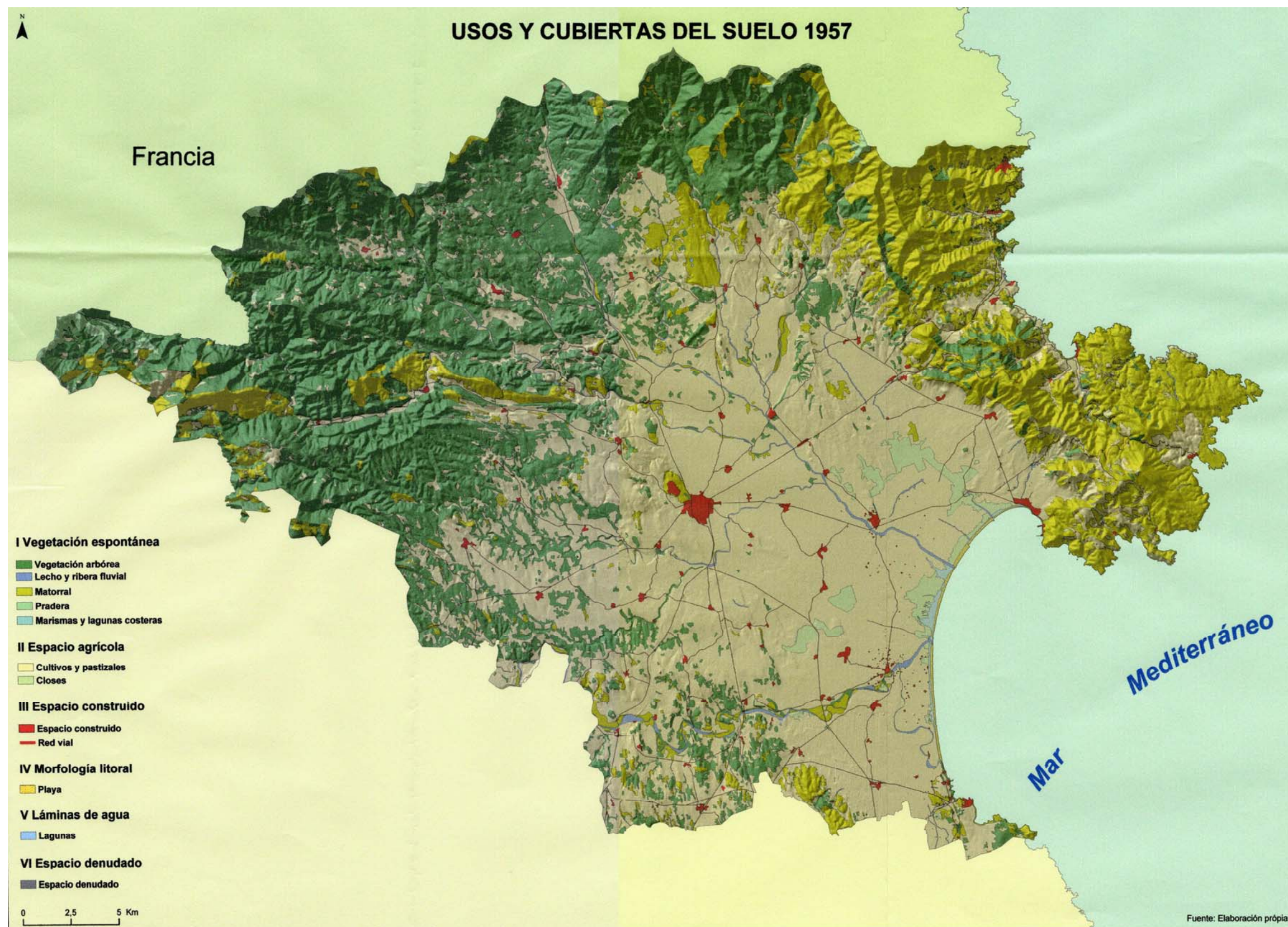

Figura 3. Usos i cobertes del sòl 19657

Font: ROMERO, MARILYN (2004): Análisis de los cambios en la estructura del paisaje de l'Alt Empordà en el período 1957-2001, Tesis doctoral, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona.

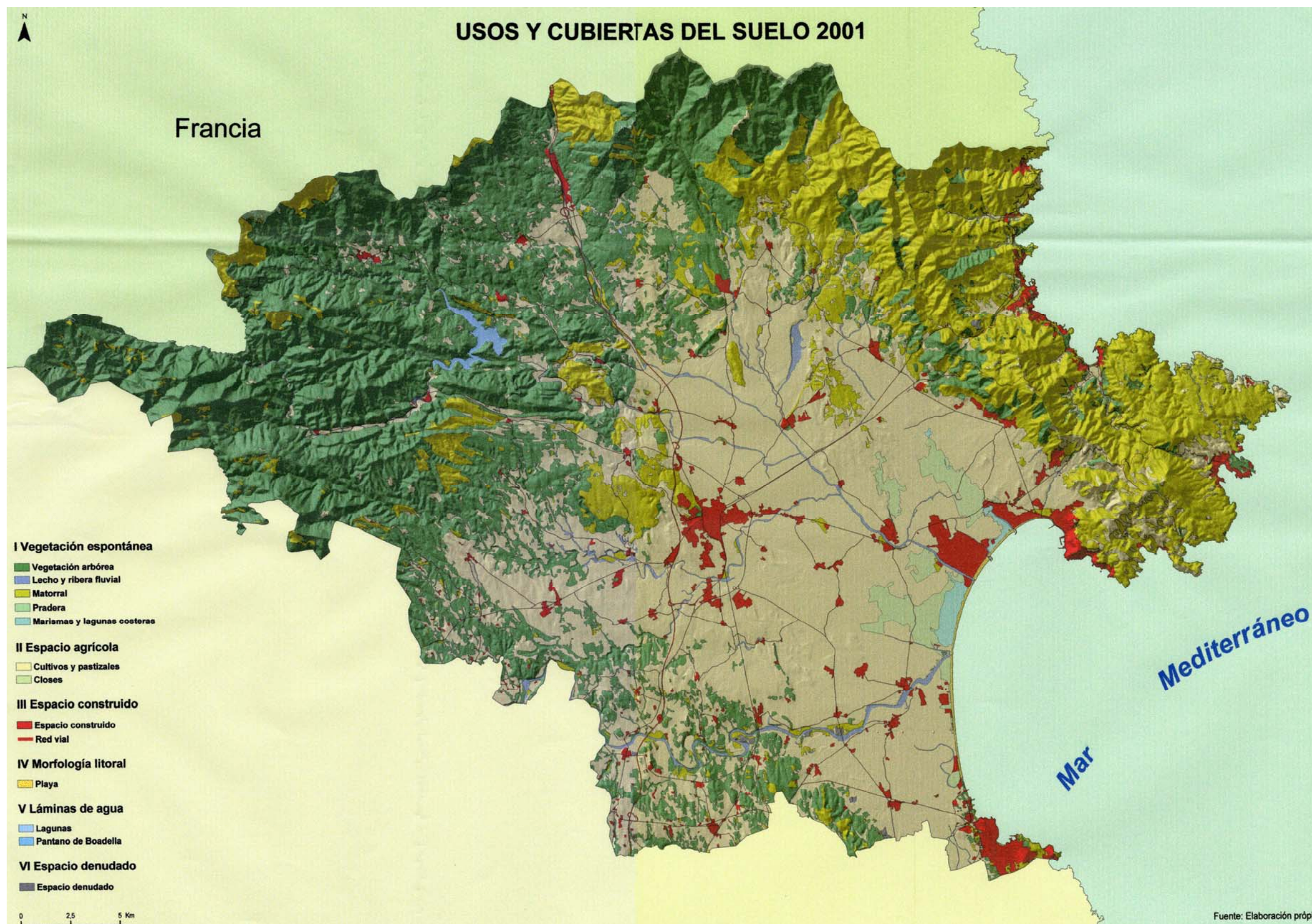

Figura 4. Usos i cobertes del sòl 2001

Font: ROMERO, MARILYN (2004): Análisis de los cambios en la estructura del paisaje de l'Alt Empordà en el período 1957-2001, Tesis doctoral, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona.

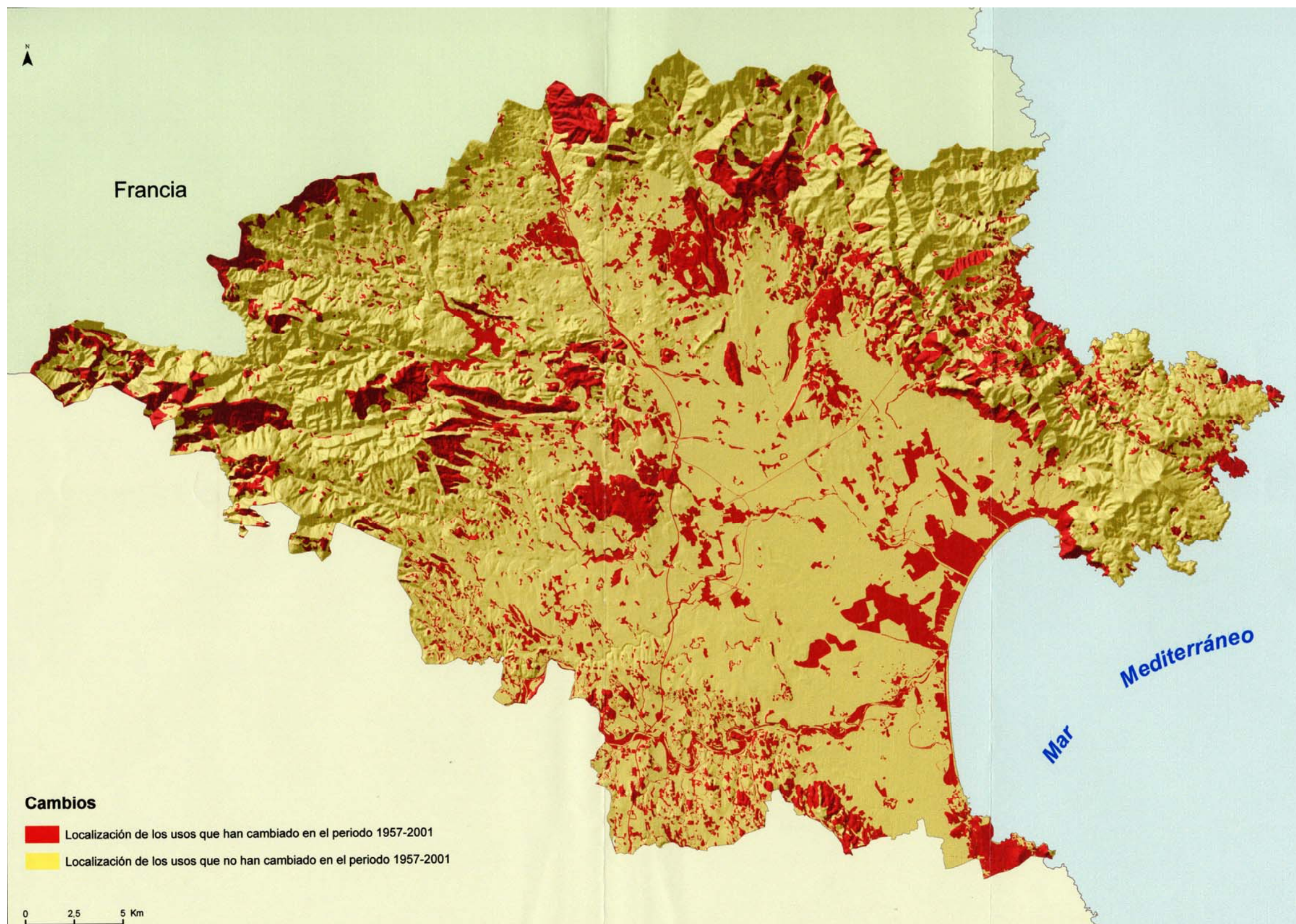

Figura 5. Localització dels usos que han canviat entre 1967 - 2001
Font: ROMERO, MARILYN (2004): Análisis de los cambios en la estructura del paisaje de l'Alt Empordà en el período 1957-2001, Tesis doctoral, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art, Universitat de Girona.

3.2 La comparació de fotografies històriques i actuals

Si comparem les següents fotografies de la Plana de l'Empordà ens adonarem, malgrat que estan fetes des de perspectives oposades del Golf de Roses, com les transformacions paisatgístiques han estat molt intenses, producte de l'aparició del turisme de masses i del residencial. Aquestes dues activitats han suposat doblar la superfície construïda i la conversió, primer dels nuclis del litoral i darrerament dels situats a segona i tercera línia de costa, en importants centres urbans.

Així al litoral, l'Escala i Roses experimenten un important creixement en forma d'urbanitzacions, entre les quals cal esmentar Santa Margarita o Mas Boscà a Roses i Punta Montgó o Riells a l'Escala, a la vegada que també sorgeix la marina residencial d'Empuriabrava a Castelló d'Empúries, i diversos càmpings i d'altres infraestructures turístiques, sobretot a la zona de Sant Pere Pescador.

El paisatge al llarg dels darrers 50 anys ha canviat molt en alguns sectors de la comarca. Caldria crear una xarxa d'indrets on s'observés el canvi del paisatge a partir de visualitzar fotografies històriques i comparar-les amb la realitat.

Fotografia 1. La Plana d'Empordà a principis de segle

Fotografia 2. La Plana d'Empordà actualment

Fotografia 3. Port de la Selva a principis de segle.

Fotografia 5. Cadaqués i Port Lligat a principis de segle

Fotografia 4. Port de la Selva l'actualitat

Fotografia 6. Cadaqués i Port Lligat a principis de segle

3.3. La dinàmica del paisatge

Dividirem aquest subcapítol en dos parts. A la primera, s'analitzen els aspectes que afecten transversalment el paisatge i, a la segona, es comenta la dinàmica del paisatge segons els principals àmbits paisatgístics: la Plana, la muntanya, el litoral i els cursos fluvials.

A) Hi ha dues grans qüestions que poden afectar la dinàmica del paisatge transversalment:

1. El creixement de les infraestructures lineals.

Cal tenir present que en aquests moments ja s'ha aprovat la creació d'un tercer carril a l'autopista AP-7, que la traça del TAV entra en la darrera etapa i que la N-II/A-2, ben aviat es desdoblirà. El creixement del principal passadís de comunicacions que travessa la comarca tindrà efectes sobre altres eixos viaris que poden desdoblir-se, com el de la N-260/A-26 entre Besalú i Figueres o desviar-se, com les possibles variants de les carreteres que passen i arriben a Figueres. Paral·lelament, cal tenir present que, es construirà la línia de molta alta tensió coneguda popularment com la MAT i un gasoducte que unirà Martorell amb Figueres. En conclusió, l'evolució i concreció de totes aquestes infraestructures marcarà el desenvolupament territorial de la comarca ja que els eixos viaris són importants inductors de creixements residencials i d'activitats econòmiques. També cal tenir present que tots aquests eixos lineals fragmenten el paisatge i, en conseqüència, l'empobreixen.

2) El desenvolupament dels parcs eòlics.

El Pla Territorial de l'Empordà reconeix que les condicions orogràfiques i climàtiques són especialment favorables per a la implantació de parcs eòlics. L'Atlas eòlic de Catalunya situa l'Alt Empordà com una de les zones de vent més elevades de Catalunya. D'altra banda, segons el decret 174/2002, una part important de la muntanya i del litoral del golf de Roses està declarada zona incompatible amb la implantació de parcs eòlics. Així, a bona part de la zona de muntanya, la construcció de parcs eòlics està subjecte a la declaració

d'impacte ambiental. Altrament, sobre la Plana de l'Empordà en aquests moments s'està estudiant la creació d'una xarxa de molins connectats a la futura subestació de Santa Llogaia d'Àlguema .

B) A continuació s'analitzen els principals elements que poden afectar la dinàmica del paisatge dels principals àmbits paisatgístics:

1) La Plana de l'Empordà.

Dins d'aquest àmbit, a més a més de les qüestions lligades al desenvolupament de les infraestructures lineals i els parcs eòlics, cal tenir present dues altres temàtiques: el creixement residencial i l'evolució del paisatge agrícola. A nivell urbanístic poden afirmar que la pressió s'ha traslladat del litoral a la plana interior. D'una banda, hi ha els efectes que generen les noves infraestructures a nivell de creixements viaris, de sòls residencials i d'activitats econòmiques. Tot aquest conjunt de fets els està analitzant el Pla Director de l'Àrea Urbana de Figueres. D'altra banda, hi ha els diferents planejaments urbanístics municipals que no sempre tenen present les directrius del Pla Territorial de l'Empordà.

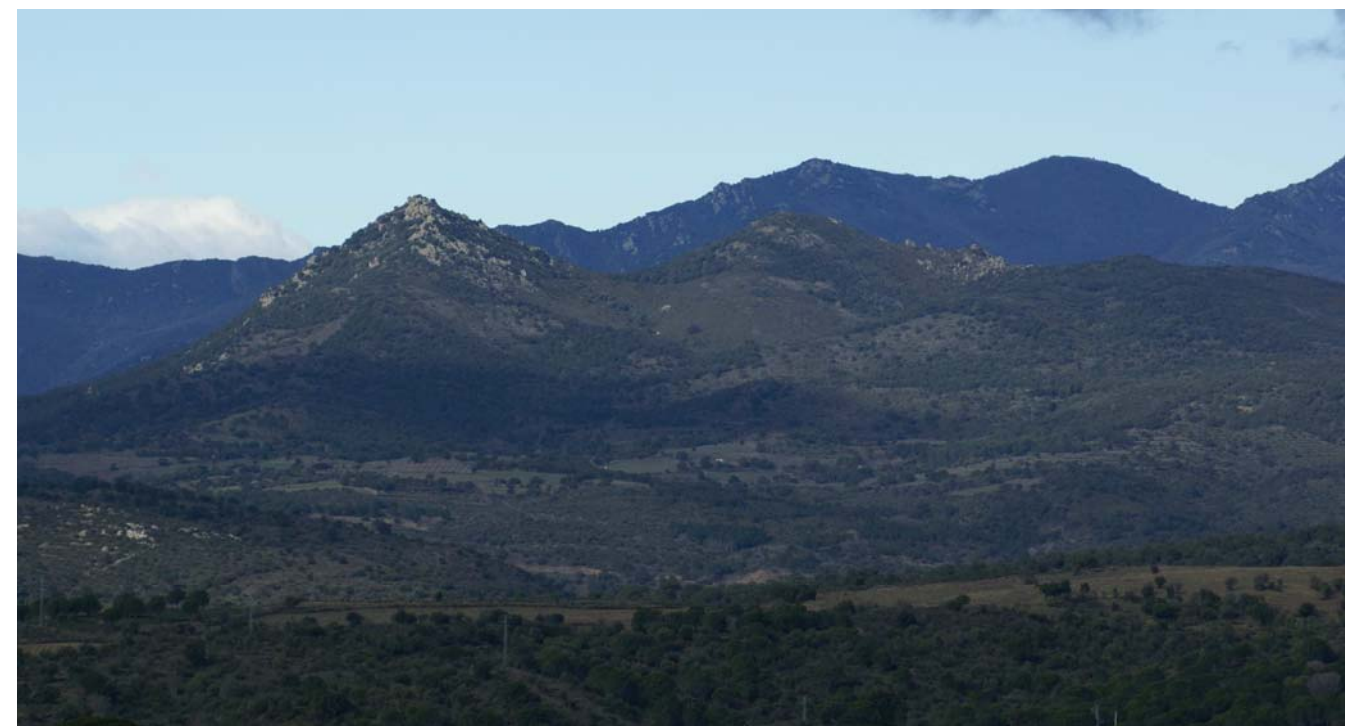
Tanmateix també, cal parlar de l'esquitxada dels anomenats usos periurbans. Respecte a l'evolució del paisatge agrícola de la plana al·luvial, que és on es localitzen els millors sòls i hi ha abundància d'aigua, s'ha viscut un procés d'homogeneïtzació del paisatge agrícola ja que han desaparegut nombroses tanques vegetals i marges arbrats, i s'han incrementat les terres de regadiu, sobretot de farratges, ja que són conreus indispensables per l'activitat ramadera.

Segurament aquesta dinàmica continuarà tot i que el futur presenta molta incertesa ja que l'edat mitjana dels pagesos és força elevada i les dificultats per mantenir les granges, sobretot de llet, són nombroses. L'activitat agrícola als Aspres, la Garrotxa d'Empordà i en els Terraprims ve marcada per l'abandonament de terres de conreu, sobretot al llarg de les darreres dècades, fet que ha generat un creixement de la superfície forestal i del consegüent risc d'incendi.

B) La muntanya.

Aquest àmbit paisatgístic presenta un important nivell de protecció, com ho confirma la presència del Parc Natural del Cap de Creus amb 13.886 ha i el Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera amb 4.108 ha. A més, la major part de la muntanya es troba dins del PEIN i la Xarxa Natura 2000.

Ara bé, aquest important nivell de protecció no impedeix que a nivell paisatgístic aquest territori també tendeixi a la homogeneïtzació, ja que els aprofitaments forestals i les pastures s'han reduït notablement. Aquest fet ha generat que aquest espai muntanyós situat entre el massís de l'Alta Garrotxa i l'Albera esdevingui un mantell forestal continu. A més a més, aquest mateix espai, producte dels repetits incendis, s'ha convertit en un gran matollar. Així doncs, tots aquests paisatges forestals es troben altament exposats al risc d'incendi producte de la combinació entre la manca de gestió paisatgística i forestal, del fort vent i l'eixut estival. Per tant doncs, cada any que passi, seguirem vivint estius calorosos i el perill d'un nou gran incendi.

3. El litoral

A partir de l'aprovació del Pla Director Urbanístic del Sistema Costaner que afecta la franja de 500 metres després de la línia de costa i de la presència dels diversos d'espais protegits, podem establir que ha arribat a l'alternativa zero a nivell de desenvolupament urbanístic.

4. Els cursos fluvials.

Aquests han d'anar recuperant el valor de connector ecològic i social que tenen. L'administració està redactant documents per aconseguir-ho, com les mateixes subvencions de la Diputació de Girona i al mateix temps, el Consell Comarcal està impulsant els camins fluvials, com és el de la Muga o el del Fluvià.

